

A '80-as évek végén és a '90-es évek elején Komárom-Esztergom megye néhány, nemzetiség(ek) lakta falusi településén a megyei önkormányzat pragmatikus célzatú kezdeményezésére szociológiai vizsgálatok folytak, döntően kérdőíves és mélyinterjú-szerű módszerrel. Az empirikus tényfeltárás a szlovák többségű *Piliscséven* és *Tardosbányán*, valamint a németek lakta *Tarjában* és *Vértessomlón* történt. E községek mindegyikében a nemzetiségi lakosság aránya kiemelkedően magas, 70-90 % közötti.

Az egymástól történetileg, kulturálisan, múltbeli és jelenlegi sajátosságok tekintetében eltérő, *különböző, de közös* gazdasági, társadalmi, politikai környezetben – országban – élő, a magyarsághoz kötődő két nemzetiség (társnemzetiség) ugyanazon kérdéseit – igényeit, elvárásait, önismeretét, interetnikus kapcsolatait stb. – a módszertanilag is megalapozott összehasonlító, viszonyító elemzés segítségével vizsgáltuk.

E széles tematikus skálán mozgó felmérések eredményei közül a következőkben két falu nemzetiségi lakosságának – németeknek és szlovákoknak – interetnikus kapcsolatait, főleg a helyi (kisebb lélekszámú) magyarsággal való együttélés sajátos vonatkozásait tükröző, 1991-es kutatásról számolunk be.

Az interetnikus viszonyok és a csoportközi kapcsolatok tárgykörének vizsgálatához kérdőívünk mindkét megkérdezett nemzetiség reprezentatív mintájában néhány célirányos kérdéssel igyekezett adatot gyűjteni.

a) Kiindulópontunk a társadalomlélektan ama megállapítása volt, mely szerint az együttélő csoportok saját és egymás értékeléséből, összehasonlításából nemcsak az illető csoport értékrendjére, mentalitására, önismeretére lehet következtetni: az egymásról - a magyarságról, társnemzetiségről – kialakított kép (imázs) valóságos *jelzőrendszerként* tükrözi a kommunikációs kapcsolatokat, azok milyenségét, az együttélés konkrét hátterét, mecsanizmusait.

b) Az egymásról kialakított kép tartalomelemzése mellett az etnikumok közti kapcsolatokra a kutatás még két kérdés segítségével igyekezett közvetlenül vagy közvetve rávilágítani: releváns információt jelentett számunkra, hogy a megkérdezett falubeli nemzetiség mennyire ismeri, miként ítéli meg és értékeli a faluba irányuló jelenlegi és közelmúltbeli (a második világháborút követő népességmozgások alatti) betelepülés kapcsán lezajlott vagy lezajló folyamatokat a beköltözők (magyar családok) befogadását, illetve beilleszkedését.

1. Felkértük a kutatásban résztvevőket, hogy önmaguk, valamint a másik nemzetiség, azután a magyarok *jellemzésére soroljanak fel három, általuk tipikusnak tartott tulajdonságot*.

Az 1991-es felmérés mindkét településén, a németek lakta Vértessomlón és a szlovákok lakta Tardosbányán is a vizsgált minta hozzávetőlegesen 10 százaléka utasította el elvből, szóban is kifejezve az ilyen relációban való gondolkodást, amely valamiképpen téves általánosításhoz vezethetne. Bizonyára a „kollektív minősítés”, a sztereotip gondolkodás veszélyeinek tudata óvat őket ezen etnikus specifikumok elismerésétől, vagy valamely kisebbségi reflex hatására vonakodhattak ettől, de talán személyes tapasztalataik hangsúlyoztatták velük, hogy: „*mindenhol vannak jó és rossz emberek is*”, „*nem látok lényegi különbséget*”, „*olyan emberek ők is, mint mások*.” E tíz százalék tehát nem csupán óvakodott az egész nemzetiségre-nemzetre kiterjeszhető általánosítástól, hanem még a történetileg-társadalmilag kialakult szokásbeli, viselkedés- vagy értékrendbeli különbségek meglétét is tagadta.

Mások tartózkodtak a válaszadástól, de érvelésük nem elvi, hanem gyakorlati volt: ismeretek hiányában nem tudtak válaszolni a mások jellemzésére vonatkozó kérdésre, legalábbis ezt tudtuk meg válaszaikból. Szerintük tehát léteznek sajátos nemzeti tulajdonságok, önnön nemzetiségüket tekintve fel is

soroltak ilyeneket, de a másik nemzetiség vagy a magyarok nem elég mély ismerete miatt nem vállalkoztak a három tulajdonság megnevezésére.

Magyarázat lehetne erre az, hogy nem hajlandóak átvenni létező sztereotípiákat, kapcsolataik gyakorisága, milyensége pedig nem volt elégséges saját megállapításokra? Így válaszolnak (különösen a vértessomlói németek a szlovákokra vonatkozóan): „nem ismerem őket, milyenek”, „nem egyformák”, „nem ismerem közelebbről őket”, „személyesen nincs tapasztalatom.” Más módon ugyan, de ezek a megkérdezettek is elutasítják a sztereotip gondolkodási szokást.

Azok, akik érdemben válaszoltak a kérdésekre – amelyek tulajdonképpen önmaguk átgondolására ösztönözték a megkérdezetteket, egyúttal összehasonlításra, viszonyításra, különbözőségük vagy hasonlóságuk megfogalmazására – nagyfokú toleranciát tanúsítottak: többségükben sajátos hangnemet használtak. Ott, ahol a másik fél bármilyen enyhe elmarasztalásáról lenne szó, mint rendszertet, precizitás hiánya vagy hasonlóak, igen tapintatosan fejezték ki magukat. A válaszok megfogalmazása úgy épült fel ez esetekben, hogy elkerüljék az önérzet, az érzékenység megsértését, hogy ne bántsanak, hanem minél tényszerűbben fejezzék ki magukat. Sőt, legtöbb esetben nem fosztóképzős szavakat használtak, mint „rendetlen”, hanem inkább: „kevésbé rendes”; vagy, „nem mindig precízek”, „enyhén kitartó”, „talán türelmetlenebbek”, „nem olyan takarékosak”, „javítani valót látok az életmódjukban.” A hangnemenél maradvány, megfigyelhető volt az a tény is, hogy a jellemzés, az értékelés ritkán szélsőséges.

Azokban a válaszokban, amelyekben megnyilvánul az e téren létező másságuk tudata, a válaszadók olykor kifejezetten kézzelfoghatóbb, tárgyyszerűbb sajátosságokat említettek, szokásokra, sajátos kulturális elemekre és nem belső jellemvonásokat kifejező tulajdonságokra hivatkoztak. Ilyen válaszokat adtak: „jó a fűvőszénjük”, „római katolikus vallásúak”, „jó a sportjuk”, „szeretik a zsíros-fűszeres ételeket”, „szeretik a sramlizenét.” A kérdésre érdemben válaszolók azonban többségükben és leggyakrabban belső tulajdonságot említettek.

Észlelhetően és nyilvánvalóan mindhárom kérdésnél – az önképre, a magyarságképre és a társnemzetiség-képre vonatkozó tulajdonságok felsorolásánál – uralkodnak az elismerő, azaz a rokonszenves, a kedvező tulajdonságok; ezek azonosak, de legalábbis hasonlóak, lényegileg azonos értékrendre utalnak. Az eltérés, a másság tudata, különbözőségük értékelése ott és olyan arányban világlik ki, ahol és amilyen mértékben elmarasztalnak, ami mögött látens feszültség rejtőzhet, ez pedig a „csoportközi” eltérések igazságtalan észlelését eredményezheti.

Vegyük sorra az összesített válaszok eredményeit, mindkét nemzetiség esetében:

1.sz. táblázat

A vértessomlói német megkérdezettek válaszai:

- a magyarságra vonatkozóan:

kizárólag kedvező tulajdonságot említ: 31 %

közömbösen értékel (kedvező és kedvezőtlen tulajdonságot is említ): 25 %

kizárólag elmarasztal: 21 %

nem válaszol: 23 %

összesen 100 %

A tardosbányai *szlovák* megkérdezettek válaszai:

- a *magyarságra* vonatkozóan:

kizárólag kedvező tulajdonságot említ: 45 %

közömbösen értékel (kedvező és kedvezőtlen tulajdonságot is említ): 37 %

kizárólag elmarasztal: 8 %

nem válaszol: 10 %

összesen 100 %

Úgy tűnik, mindkét nemzetiség esetében a valamilyen mértékben elmarasztaló válaszok aránya 45 százalék körül forog, de míg a német megkérdezettek esetében ebből 25 százalék, tehát majdnem minden második (a teljes mintában majdnem minden negyedik) vegyesen említ pozitív és negatív tulajdonságokat is, és 21 százalék kizárólag elmarasztal, addig a szlovák válaszadók említette tulajdonságokból kirajzolódó magyarságkép kedvezőbb, mert a 45 százalékból csupán egy töredék említ kizárólag kedvezőtlen vonást, 37 százalék pedig közömbösen értékel, egyszerre említ kedvező és kedvezőtlen tulajdonságokat is a magyarokra vonatkozóan.

A két nemzetiség *egymásról alkotott képe* a következőképpen fejeződik ki a számarányokban:

2.sz. táblázat

A vértessomlói *német* megkérdezettek válaszai:

- a *társnemzetiségre (szlovákra)* vonatkozóan:

kizárólag kedvező tulajdonságot említ: 27 %

közömbösen értékel (kedvező és kedvezőtlen tulajdonságot is említ): 7 %

kizárólag elmarasztal: 1 %

nem válaszol: 65 %

összesen 100 %

A tardosbányai *szlovák* megkérdezettek válaszai:

- a *társnemzetiségre (németre)* vonatkozóan:

kizárólag kedvező tulajdonságot említ: 41 %

közömbösen értékel (kedvező és kedvezőtlen tulajdonságot is említ): 35 %

kizárólag elmarasztal: 14 %

nem válaszol: 10 %

összesen 100 %

Kitűnik a fenti adatokból, hogy a német megkérdezettek nagy része tartózkodott a szlovákok jellemzésétől. Ők azok, akik kevésbé nyilatkoznak elismerően. A szlovák válaszadóknál nagyobb hajlandóságot tapasztalhattunk a társnemzetiség jellemzésére, ezzel együtt járt, hogy viszonylag több itt az elmarasztaló, de az elismerő, kedvező jellemzések száma is.

A válaszadóknak ezeknél a kérdéseknél megmutató magatartását a kommunikációs távolság (communicative distance) egy bizonyos fokának is értelmezhetjük: közönynek, tartózkodásnak, ha nem épp a szlovákoktól való elkülönülésnek a németek részéről; de értelmezhetjük úgy is, mint a vizsgált lakosság konkrét kapcsolatainak szegényességét e tekintetben. A helybeli vezetőkkel, pedagógusokkal erről folytatott eszmecsere ez utóbbit látszik megerősíteni.

A szlovák válaszadók készségességét a németek jellemzésére, „tudomásul vételére” szintén több tényező magyarázhatja. Elsősorban kapcsolataik megléte, a helyben lakó, bár kisszámú sváb családdal, de mégiscsak létező együttélés, a volt társtelepülés, a közös térsz tapasztalata, munkakapcsolatok, egyszóval tartalmasabb kommunikációs közeg.

2. A nemzetiségek közti kapcsolatokra e viszonylag közvetett módon, de átfogó kereteken belül rávilágító adatok elemzésén túlmenően közvetlenebb és konkrétabb információt nyújtanak az alábbi két kérdésre adott válaszok:

2.1. *„A faluba beköltözött magyar vagy más nemzetiségű családok be tudtak-e illeszkedni a falu életébe, az itteni közösségbe ?”*

A vértessomlói németek 83 százaléka kategorikus *igennel* válaszolt első kérdésünkre, és a fennmaradó 17 százalék is *így vélekedett lényegében, bizonyos fenntartásokkal*: „igen, egyesek”; „nagyjából”. Ezzel szemben a tardosbányai válaszadók némiképp változatosabb véleményeket fogalmaztak meg: igaz ugyan, hogy a faluba beköltöztek vagy beköltözők szerintük is be tudtak illeszkedni gond nélkül a falu életébe, bár az így vélekedők aránya itt kisebb: 66 százalék, viszont 28 százalékuk azt a körülményt emeli ki, hogy a beilleszkedés megtörtént ugyan, de nem minden nehézség nélkül, s vannak olyan válaszadók is – 4 százalékot tesznek ki -, akik úgy vélik, hogy a beilleszkedés nem sikerült, legalábbis „nemigen”. (Két százalékuk nem tudott a kérdésre válaszolni.)

Az együttélést illetően Vértessomlón ilyen válaszokat olvashattunk: *„beilleszkedni igen, de beolvadni nem”; „pl. volt, aki ittmaradt”; „példa rá, hogy ide 7-8 házba hoztak kitelepített svábok helyére. Telepéseknek nevezték őket. Helyben házasodtak, leszármazottaik is visszajöttek a faluba építkezni. Nem volt olyan éles ellentét, most sincs, mert a 7 ház már korábban visszakerült előző tulajdonosához.”* „Szerintem igen. Látom, mindenki jól megvan, nem hallok vitákról.”

„Igyekeznek viszonyulni az ősrégi szokásokhoz;” „igen, a német nemzetiség, a község igyekszik mindenkit befogadni”; „különösebb probléma most sem adódik”; „szerintem igen, mert aki már megtelepedett, nem megy el tőlünk;” „a magyar igen;” „minket nem bántottak, beilleszkedtek”; „igen, régi sváb mondás, hogy aki Somlón vizet iszik, nem megy el többet, vagy visszatér.” „Igen, mind tevékeny részese a községnek, a fiatalok építkeztek itt”, „igen, de nekem kevéssel volt személyes kapcsolatom;” „igen, a sváb emberek az utóbbi időben nem közöcsítették ki őket;” „igen, szívesen tanulnak németül;” „engem nem bántott senki, befogadtak”.

Akik fenntartásokkal válaszolnak *igennel*: „kisebb-nagyobb sikerrel;” „a becsületesen dolgozó emberek igen;” „a beköltözött családok hozzáállásától függően”; „igen, de nem teljesen, mert a

munkájuk nem olyan, mint a sváboké”; „vannak, akik jól érzik magukat, és vannak, akik nem tudtak beilleszkedni”; „ha akartak, akkor igen”; „többnyire”; „néhány kivétel volt csak”; „nem mindig – az idősebb telepések nem becsülik sokra a svábokat”; „változó”; „részben igen”.

Ez utóbbiak szerint, úgy tűnik, maga a befogadás nem is kétséges, így a *beilleszkedés sikere* csakis a beköltözők szándékán, viselkedésén, magatartásán múlt (múlhatott), hiszen az együttélésre megvolt-megvan a készség.

3.sz. táblázat

A faluba beköltöztek be tudtak-e illeszkedni ? (összevont táblázat)

Település/nemzetiség	A válaszok százalékaránya	
	Vértessomló	Tardosbánya
Válaszvariációk	németek	szlovákok
Igen	83	66
Attól függ	17	28
Nem	-	4
Nem tudom	-	2
Összesen	100	100

Tardosbányán a beilleszkedés nem olyan egyértelmű, a befogadás, a befogadókészség kinyilvánítása annál inkább. Úgy tűnik, leginkább az utóbbi 2-4 évben beköltöztek ellen merül fel kifogás, nem vagy kevésbé felelnek meg a falu elvárásainak. Például, idézik, a gyermekek szlovák nyelvre tanítása ellen vannak, segélyekért járnak, dolgozni nem akarnak, a faluért, a közösségért tenni nem akarnak. *„Ők az urak a faluban”*. Ugyanakkor elismerik: *„emberétől is függ”*. Például: *„a németek, a svábok igen”*. Megítélésük szerint a *beilleszkedés jelei*: helybeliekkel összeházasodnak, házat vásárolnak, családjukat is odaviszik, *„el sem lehetne zavarni őket !”*

A sikeres beilleszkedésről így írnak: *„igen, mindenki jól beilleszkedik, sőt építkeznek”; „igen, mert a falu vezetősége is nagymértékben szociális területen támogatja őket”; „igen, mert a falubeliek befogadják őket”; „igen, mert már össze is házasodnak”; „igen, a falu lakossága segíti a beilleszkedését”; „nagyon is, már lassan többségben lesznek”; „igen, kezd egy kicsit elmagyarosodni a falu”; „biztos, mert hozzák magukkal a családjukat is”; „amióta megszűnt a zárt szlovák község jellege: a faluban lévő elöregedett (öreg) házakat megveszik, beköltöznek”; „igen, van egy-két kivétel, de anélkül nem megy.”*

Fenntartással: *„nagyjából, mert itt elvárás, hogy mindenki becsülettel dolgozzon, és ne tanácsi támogatásokra várjon”; „igen, csak sajnos nem érzik magukénak a falut. Fejlődéséért ingyen nem tesznek semmit, csak követelnek”; „befogadták őket, több támogatásban részesülnek, mint a törzslakosság, pedig ők többet tettek a faluért”; „be tudnak illeszkedni.” „Meggördőjelezem: nem kéne-e korlátozni a más nemzetiségűek beköltözését a községbe?”; „a más nemzetiségűek igen, de az utóbbi 3-4 évben beköltözött magyarok nem”; „régibben nehezebben, most már könnyebben. Jelenleg a község összlakosságának kb. 25 százaléka betelepült”; „igen, sőt ki is használják az itteni lehetőségeket”; „igen, de sokan a falu kárára”; „igen, már ők az urak a faluban, nagyon sokan vannak”; „nem mindenki tudott,*

de azok, akik nem, azok el is mentek”; „általában igen, de vannak, akik nem ütik meg a színvonalat.” „Az utóbbi időben az összejárás megszűnt, igazából senki sem foglalkozik a másikkal”; „korábban igen. Az utóbbi 1-2 évben egyre több a betelepült, ezek ellene vannak, hogy gyermekeik az óvodában-iskolában tanulják a szlovák nyelvet”; „van, aki igen, van, aki nem, ez nem nemzetiségtől függ”; „környező sváb közösségekből ideházasodottak igen”; „régbben igen, az utóbbi időben egyre több probléma van a beköltözőkkel, lopnak, dolgozni nem akarnak, örökké segélyekért járnak a Polg. Hivatalba.” „A falu lakossága mindenkit szívesen befogad, aki tud alkalmazkodni a helyi szokásokhoz, rendesen viselkedik, gyakran előfordul, hogy még nagyobb tekintélynek is örvend egy-egy ember, mint amit megérdemelne.” „Akik igyekeznek beilleszkedni, azok be is olvadnak a faluba, de van egy része, aki nem is akar, de az önkormányzat támogatását várja mindig”; „általában igen, de nagyon kell nekik alkalmazkodni.”

Azok, akik szerint a beköltözők egyáltalán nem tudnak beilleszkedni, így válaszolnak: *„nehezen, mert ha gond van valakivel, akkor ők azok”; „nem tudnak beilleszkedni, vegyül a faluközösség szelleme, nem vezet jóra”; „a beköltözöttek életstílusa negatívan befolyásolja a falu mindennapi életét.”*

2.2. *„Mit tud Ön a második világháború után Magyarországra érkezett szlovákiai magyarokról ? Honnan jöttek, hova, miért ?”*

Az interetnikus kapcsolatok egy másik vonatkozása a második világháború után Csehszlovákiából kényszerűen kitelepített – ezekbe a falvakba és a környékre betelepített – felvidéki magyarokkal való együttélés, befogadásuk, sorsukról való tájékozottságuk stb. Mint jeleztük, erre vonatkozott kérdőívünk egyik kérdése.

A vértessomlói németeknek majdnem a fele – 47 százalék – válaszolja, hogy nem tud erről semmit, értelemszerű lenne ez a legfiatalabbak esetében, de nem csak náluk, hanem a 30-39 évesek közül is majdnem minden második megkérdezett teljességgel tájékozatlan ezt illetően. Ezt csak részben indokolja az a tény, hogy a faluba keveseket telepítettek, és azok is rövid ideig éltek ott. A 40 éven felülieknél a tájékozatlanok aránya körülbelül egyharmadra csökken.

A megkérdezettek másik majd fele – 53 százalék – igyekszik pontosan válaszolni a kérdésre, de ez nem mindig sikerül. Legtöbbjük ismeri a *körülményeket*, a tény, hogy *lakosságcsere* útján, *kényszerrel* kitelepítettekről van szó, néhányan azt említik, hogy *a kitelepített németek helyére* érkeztek, mások csak hallottak róluk, de okot nem tudnak mondani, és akadt egy-két, enyhén szólván téves válasz is: *„biztos a kulákkérdés miatt”; „Erdélyből jöttek.”*

A *pontos válaszok* itt így hangzanak: *„őket is igazságtalanul telepítették ki, hasonlóan a német ajkúakhoz”; „az innen kitelepített németek helyére kerültek az otthonukból ide telepített szlovákok” (sic!)(azaz szlovákiai magyarok); „Környére a kitelepített sváb lakosok helyére kerültek, akiknek a vagyontárgyait is megkapták”; „volt egy csere-áttelepítés. Jöttek Oroszlányra, Környére a Kisalföld csehszlovákiai területéről, a faluban volt pár család, úgy tudom, Hevesről jöttek. Nem volt velük kapcsolat, de rendes emberek hírében álltak”; „kitelepítették őket, mert magyarnak vallották magukat”; „a tótokat kivitték Csehszlovákiába, magyarokat hoztak helyette, 1957-ben” (!); „nem tudom pontosan, de kitelepítésük erőszakos és igazságtalan volt”; „lakóhelyükről elhurcolták őket, pl. Oroszlányban cigányviskókat kaptak.”*

4. sz. táblázat

Mit tud a felvidéki magyarok második világháború utáni kitelepítéséről ?

(összevont táblázat)

Település/nemzetiség

A válaszok százalékaránya

Válaszvariációk	Vértessomló	Tardosbánya
	németek	szlovákok
Semmit	47	41
Pontosan vagy pontatlanul válaszol	53	59
Összesen	100	100

Ismereteik elemei tehát: lakosságcsere alapján, svábok helyére, felvidékről jöttek, kényszerből, politikai helyzet következtében, ezek mellett egyes környékbeli falvak nevét is említik, ahová jöttek.

A *tardosbányai megkérdezettek* a fentiekhez hasonló arányban – 41 százalék – válaszolják a kérdésünkre, hogy nem tudnak erről semmit. A fennmaradó 59 százalék nagy rész itt is *viszonylagos pontossággal* említi a vonatkozó lényeges ismereteket, éy ugyanúgy előfordulnak néhányuknál *téves, találgató válaszok is*.

A pontosabbnak számítható válaszok így hangzanak: „*muszáj volt ide betelepíteniük*”; „*az innen kivándorolt és kitelepítettek helyére erőszakosan betelepítették őket*”; „*elzavarták őket otthonukból, egy kis batyúval jöttek ide*”; „*nem tudom biztosan, de úgy gondolom, csereképpen jöttek Felvidékről az ottani magyarok, akiket kitelepítettek, és ezek helyére vitték az itteni szlovákokat, vagy akik jelentkeztek a könnyebb megélhetés reményében.*” „*Felvidékről telepítették át őket – nem önszántukból jöttek, de bekapcsolódtak a társadalomba.*”

A kevésbé tájékozott válaszok inkább „*tippelnek*”: „*jöttek, de csak sejtem, hogy politikai okokból*”; „*családi okok miatt*” stb.

Ismereteik olykor kiterjednek érintett települések neveire: Vértestolnára, Agostyánba hozták őket, Környére – írják. Az agitálók, akik jöttek meggyőzni a magyarországi szlovákokat, Tardoskeddre (Turdovce) hívták őket, kecsegtetve, hogy ott jobb az élet. Ide pedig Komáromból és Tardoskeddről jöttek, valamint a környékükről (ahogy egy válaszadó tévesen hiszi: „*a jobb munkalehetőség reményében*”).

A fiatalabbak itt is tájékozatlanabbak, a 15-24 évesek kétharmada nem tud semmit e kérdésről. A 25 évnél idősebbek közül minden második pontosan válaszol, a még idősebbeknél pedig a tájékozottság egyenes arányban nő az életkorral.

Jogos elvárása bármely falunak, hogy a máshonnan odaköltöző egyének, családok alkalmazkodjanak a helyi szokásokhoz, rendhez, a közösségi élet íratlan törvényeihez. Kétségtelen, hogy nemzetiségek lakta településen ezek a szokások több-kevésbé eltérőek a magyar lakosságú falvakétól, s a beilleszkedés (ha megvan erre a szándék) sajátos, vagy többlet-erőfeszítést kívánhat. Az együttélés, a kapcsolat a falu honos nemzetiségi lakosságával, sőt: a jó kapcsolatok két fél kölcsönös nyitottságán, közeledésén is múlnak, s nem csupán az ottélők befogadókészségétől, de a betelepülők hozzáállásától is függnek.

E vizsgált falvakban az interetnikus kapcsolatok nyilván meghatározó tényezője az, hogy mindkét esetben a honos nemzetiségi lakosság döntő többségben van (a honos magyar nemzetiségű lakossághoz képest), ebből nem csupán szokásrendbeli, viselkedésbeli, de akár intézményesen szabályozott – nyelv oktatása óvodában, iskolában, hitélet – sajátosságok is fakadnak, amelyeket ugyan kötelezően, de az alkalmazkodás és a másság elfogadásának bizonyítékaként a beköltözők is el kell, hogy fogadjanak.

A közeledésnek – és itt: a beilleszkedésnek – szép példája a nemzetiség nyelvének elsajátítása a velük együttélő magyarok részéről. A két, Komárom-Esztergom megyében élő, német és szlovák

nemzetiség esetében eltérés mutatkozik itt is – mint láthattuk a válaszokból -, nem csak történelmük, identitásuk erőssége, magyarságképük stb. tekintetében, a velük együtt élő magyar családok sem viszonyulnak egyformán például gyermekeik német nyelvre – világnyelvre ! – oktatásához, vagy a szlovák nyelv oktatásának lehetőségéhez.

A nemzetiségi lakosság helyi százalékaránya, az, hogy a nemzetiség többségben vagy kisebbségben él a faluban, az ott élő magyar családok száma, eredetük – őshonos, betelepítettek vagy betelepültek – nem utolsó sorban a falu lélekszáma (az, hogy kisebb-szorosabb vagy nagyobb-lazább közösségről van szó), a közös kapcsolatok története, mélysége, megterheltsége és így tovább, együttesen bonyolítják az interetnikus kapcsolatok nem csupán nemzetiségenként, de egyazon megyén belül falvanként is eltérő, sajátos szövevényét.